

Tanja Petrič

Najbolj resnični predeli sveta

Stanka Hrastelj, *Gospod, nekaj imamo za vas*, Študentska založba 2009

Nova pesniška zbirka Stanke Hrastelj zbudi pozornost že s pomenljivim naslovom. *Gospod, nekaj imamo za vas* v tržni maniri, na prvi pogled malce po branjevsko, zareže v srž ponujenega »materiala«. Cel štos bi lahko ne nazadnje res razumeli kot dobro marketinško potezo (avtorice in/ali urednika), ki potencialne kupce prepričuje v nakup tako nekomercialne dobrine, kot je poezija. Kolikor je to smešno, pa kljub temu ni tako iz trte izvito, saj v zbirki, in tukaj smo že neposredno »na kraju zločina«, najdemo kar nekaj družbenokritičnih tonov, zavutih v prefinjeno ironijo in celo sarkazem. Še več je takih, ki se dotikajo pesniškega poklica in poetoloških vprašanj - prav tako s humorne, vendar nemalokrat tragične distance.

Kadar je »pomembno [...], kaj poveš o poeziji svoje države« (»Poezija moje države«), očitno postane vsaj načelno pomembno tudi, kdo jo kupuje in kako se prodaja. Toda kot se izmika »misel, ki je hotela govoriti o poeziji«, ker se v »vsakem podnebjju [...] odbije pod drugim kotom / in zveni kot misel drugega«, se izmika dejanska komercializacija poezije, ki pa ni povezana (le) konkretnim pesniškim izdelkom, temveč bolj z nekim rentgenskim (ali boljše: digitalnim) posnetkom stanja duha. Zato ni naključje, da je razmišljujoči in kritični subjekt tako redek in tako »nevaren« kot vrhovodec s cirkuškega bazarja, ker je »[b]udnost vrhovodstvo par excellence« (»Vrhovodstvo«).

Kot se je spremenil koncept mišljenja po izpraznjenem nebu, se je spremenil tudi človek in posledično besedna umetnost, njen domet in naboj: »Kristusovi nauki so izgubili prožnost«, ostala je samo »človeška krhkost, pod katero se ugrezajo tla« (»Vonj po papirju«). Toda kljub redefiniciji poezije in leposlovja nasploh knjiga še vedno ostaja učiteljica življenja, ki se je pesnica dotika »kot ostrega noža«. Drugačna izhodišča sodobne poezije, brez »Ofelije v belem«, vznikajo iz na videz banalnih vsakdanjosti, ki gradijo mozaik (resničnega) sodobnega človekovega življenja in niso nič manj pomembne kot velike zgodbe preteklosti, »kajti nič na svetu ni vsakdanje« (»Čas, ko posedaš«). Zato poezija za pesnico nikoli ne more biti »naštevanje vsakdanjosti, ki jih zapišeš, ko ne moreš napisati / pesmi« (»Tuš, dež, perilo in te stvari«). V svoji majhnosti je namreč še vedno substancialna in presega moderno stihoklepstvo, ki sicer na stilistično prefinjen način odpira predale z intelektualno lastnino pesnikov, vendar pove precej malo o »dejanskem« življenju - če zaostrim pesnično bodico, uperjeno proti točno določeni »pesniški šoli«. Pesnika in/ali pesnice zato ne najdemo udobno nameščenih v domačem naslanjaču ali v šank rock pozi ob točilnem pultu, njun teren je klavnica goveda (ali naj bo »govedo« tukaj naključje?), kjer prevzmeta skoraj rabeljsko vlogo klavniškega terapevta, ki pomirja živali pred pokolom in simbolno posreduje med življenjem in smrtjo, ko nase jemlje bolečino spoznanja, zavedanja, »budnosti«. Zato »[p]jesniki pogosto umrejo / mladi, Dgn: Fractura comminutiva cordis«, in je njihovo delovno mesto zmeraj na voljo. Latinska diagnoza pa ni nič drugega kot »počeno srce«, ki pridobi s strokovno medicinsko oznako precej tehnicističen in objektiviziran prizvok. Sploh se v poeziji Stanke Hrastelj o bolečini govori z distance, brez njenega eksplicitnega imenovanja ali pretirane lirizacije. Bolečina zareže kot diagnoza neozdravljive (duševne) bolezni - neposredno in odtujeno, zavito v zgodbo, ironijo, sarkazem ali črni humor, v formo, skratka, v kateri postane znosna. Tukaj se odpira vprašanje meja človekove vzdržljivosti in njegovega (vnaprej izgubljenega) boja z življenjsko usodo, ki je nadvse brezbržna do edinstvenosti individuuma (»življenje potuje od imena do imena«). Usoda pesničnih »junakov« in nje same je neizbežno kolektivna, vendar ne (le) v smislu kolektivnih travm »nekoč skupnega prostora«, temveč je predvsem vnaprej določena v odnosu do posameznika. Ena redkih možnosti, da človek usodo vzame v svoje roke, da jo pretenta in, paradoksalno, iz-živi svojo individualnost, je ta, da si življenje vzame s silo. Zato je poezija Stanke Hrastelj polna samomorov in njihovih poskusov, diagnoz bolezenskih stanj, razmišljanj o evtanaziji in zrežiranih nesreč.

Drugo polje ohranitve ali rehabilitacije individuuma je polje spomina. Spomin je prostor intimne (in bolečine), ki ga človek kot Ante iz pesmi »Potem smo skupaj sedli za mizo« prenaša naokrog, z njim živi in ga skriva pred okolico. Funkcija spominjanja je tukaj najmanj dvojna - z njim se iz kolektivne pozabe rešuje posameznike, po drugi strani pa spomin globoko in konstruktivno zaznamuje in spreminja človeka, ki se spominja. Verjetno ni treba posebej omenjati, da je s spominom (kot spominom jezika) povezano pesniško ustvarjanje, z nacionalnim spominom obstoj naroda in s provincialnim spominom življenje province, ki se pri Stanki Hrastelj začne in konča pri »tabli Krško«. Pričujoča pesniška zbirka ošvrkne bolj ali manj vse naštete manifestacije spomina, saj je spomin tisti element človekove zavesti, ki skupaj s telesom posreduje še najbolj točne informacije o svetu in ne nazadnje človeka kontekstualizira v razmerju do preteklosti.

Tretja in osrednja strategija individualizacije »na meniju« je že nagovorjena telesnost, ki odpira široko polje drobne človeške krhkosti, katere prevodnik in najresničnejši element je prav slednje. Tukaj se je treba vrniti k naslovu pesniške zbirke, *Gospod nekaj imamo za vas*, ki je pomemben tudi (in predvsem) zato, ker ga najdemo v eni najboljših in najpretpretresljivejših pesmi z naslovom »Ponos« (zanjo je avtorica med drugim prejela tudi prvo nagrado na pesniškem turnirju leta 2007). Pesem je posvečena očetu in zareže v novo pomembno tematsko polje poezije Stanke Hrastelj, v odnos do družine, v kateri je oče nepogrešljiv in predvsem tragični junak. Diagnoza duševne bolezni, ki jo ponuja uradna medicina, je razvrednotena in ne opiše človeka v njegovem bistvu. Najbolj zgovorna in resnična je pravzaprav očetova ključena drža, stanje njegovega telesa, ki vzbuja spoštovanje in ponos. Označevalci v poeziji Stanke Hrastelj vselej evidentno izgubljajo svoje dogovorjene pomene - »[b]esede nas ne razgalijo v celoti, tudi dejanja ne«, zapiše pesnica v uvodni pesmi »Vonj po papirju«. Pomembno postane tisto, kar je otipljivo, kar je mogoče zaznati s telesom, ki je edina realna vez med človekom in resničnostjo. Telo

deluje kot indikator duševnega ali čustvenega stanja, kolektivne ali individualne travme in nezavednega. Kljub temu se tu in tam vera v obstoj »dejanskega stanja« in v resničnost »trenutka in telesa« zamaje, najeksplicitneje prav v zadnji pesmi zbirke »Sinhronost z dejanskim stanjem«, vendar dvom naposled prežene občutenje fizične bolečine, ki horizont resničnosti iz virtualnega sveta in digitalne slike zopet premakne v polje telesnosti.

Obvladanje telesa kot »šifer« za zapeljevanje pa nadalje odpira vprašanje vloge ženskega pesniškega subjekta, ki se razkriva predvsem v tradicionalno »ženskih« temah, kot sta ljubezenskoerotični odnos in materinstvo. Tukaj smo na sledi premeteni in manipulativni novodobni Juditi, ki ljubezenski odnos do moških brez obžalovanja in romantike razgalja kot zblefirano igro. V tem je seveda prav zaradi neposrednosti in pragmatičnosti tudi nekaj tragike, vendar ta ni povezana z mislijo o šibkejši vlogi ženske v družbi ali celo moški mačistični dominaciji. Ženski pesniški subjekt je v poeziji Stanke Hrastelj precej bolj kompleksen od razmerja moški> ženska. Pravzaprav ženska s svojo »strategijo«, premišljenostjo, pragmatizmom, nadzorom nad telesom in skoraj surovim odnosom do ljubezni in materinstva razbija vse družbene stereotipe v smislu »Kdo zdaj o kom kaj ve?« («Vonj po papirju») in popolnoma negi ra sloves Stanke Hrastelj kot »ljubezenske pesnice«, pridobljen s prvencem Nizki toni. Ne samo da je ljubezenski odnos le en, in niti ne najpomembnejši, segment nove pesniške zbirke, ubirajo ga tudi povsem drugačni toni, najbrž povezani tako z življenjsko doraslostjo kot tudi z zrelostjo pesniškega izraza. Zato prvenec Nizki toni na tem mestu samo navržem brez posebne ambicije in potrebe po globlji primerjalni analizi, ki bi bila bolj prisiljena kot naravna.

Vsekakor se je avtoričin izraz podaljšal, tematsko razprl in se prelevil iz izpovednega v pripovedni verz, ki mu nihče več ne more očitati pretirane razčustvovanosti v intimistični ali celo romantični maniri, kot so to ugotavljali kritiški glasovi ob prvencu Nizki toni. Pravzaprav je avtoričina poezija zavila v popolnoma nasprotno smer - postala je kruto neposredna in v svoji stvarni govorici globoko pretresljiva. Gre za poezijo, ki se ne trudi ugajati s svojo tehnično skonstruiranostjo, temveč želi zadeti v živo, kar ji toliko bolj uspe z elementi distance, kot sta ironija in črni humor. Slednji pa v pravi meri ne predstavlja le dodane vrednosti k sodobni slovenski poeziji, kjer je bolj rariteta kot ustaljen strukturni element, temveč prerašča v strategijo preživetja.

Z vsa vsebinsko in formalno nadgradnjo pričujoče zbirke se je v primerjavi s prvencem razbila tudi njena enovita in konceptualna struktura. Pesmi niso razvrščene tematsko (ali kako drugače), temveč se določene teme vračajo sporadično. Razporeditev pesmi je na videz kaotična, kljub trem sklopom, ki jih uvajajo verzi Slavice Šavli, v katerih pa ne prepoznam globlje strukturne povezanosti s poezijo Stanke Hrastelj. Čeprav so zapisani kot moto, delujejo precej nemotivirano in v kontrastu z jedrom zbirke skoraj povsem zbledijo. Drugi zunanji element, ki ga je treba na tem mestu še posebej poudariti, je izjemnost in izčrpnost spremne besede izpod peresa Branislava Oblučarja. Težko ji je kaj odvzeti ali dodati (kaj šele oporekati!), zato je vsak nadaljnji kritiški glas pred Oblučarjevim zamahom (z iskrenim zavedanjem in manj pogumnim priznanjem) ščepec epigonstva.

Za konec pa naj spomnim na vizionarsko napoved Milana Vincetiča iz Mentorja ob prvencu Nizki toni: »Zbirka, ki kar kliče po drugi knjigi, ki bo, o tem sem prepričan, prava odskočna deska v spolzek prostor sodobne slovenske lirike.« Mislim, da se Vincetič ni zmotil. Mirne vesti lahko dober mesec pred koncem koledarskega leta zapišem, da je pesniška zbirka Gospod) nekaj imamo za vas eden najvznemirljivejših pesniških dogodkov v letu 2009.